

SOSYALİST MİLLİYETÇİLİK SÖYLEMİ (TÜRKİYE, 1961-1968): TEMELLER, AYRILIKLAR

Yrd. Doç. Dr. Gökhan Atılgan
Gazi Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Özet

Bu makalede, Yön Hareketi, Milli Demokratik Devrim Akımı ve Türkiye İşçi Partisi'nden oluşan Türkiye Sosyalist Hareketi'nin 1960'lı yıllar Türkiye'sinde milliyetçilikle kurduğu olumlu ilişki inceleniyor. Ele alınan dönem (1961-1968), Türkiye'de sosyalizm ile milliyetçilik arasında ilişki kurmanın olumlu ve olumsuz biçimleri bakımından tayin edici önemdedir. Makalede, sosyalist milliyetçilik söyleminin Sosyalist Hareket'in meşruiyet arayışlarından ve önderlerinin samimi inançlarından kaynaklandığı öne sürülüyor. Bu girişimin, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gelişen antiemperyalist mücadeleler ve kalkınma yarışı döneminde sol ile milliyetçilik arasında kurulan olumlu ilişki ikliminde boy verdiğine dikkat çekiliyor. Son olarak, sosyalist milliyetçilik söyleminin Yön Hareketi ile MDD ve TIP arasında bazı kuramsal farklılıklar nedeniyle kendi içinde ayrıştığı vurgulanıyor. Makalede öne sürülen teze göre, doğrusal bir tarih kavrayışına sahip olması, kapitalizmi hedef almayan bir antiemperyalizm perspektifini benimsemesi ve sınıfsal çelişkileri geri plana iterek millete vurgu yapması, milliyetçi söylemi ilk iki hareketin söyleminin merkezi haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, sosyalizm, antiemperyalizm, antikapitalizm, Türkiye Sosyalist Hareketi.

Discourse of Socialist Nationalism in Turkey (1961-1968): Foundations and Divergences

Abstract

This article provides an analysis of the positive intercourse with nationalism and Turkish Socialist Movement that is made of Yön Movement, National Democratic Revolution Movement and Workers' Party of Turkey in 1960's of Turkey. The period (1961-68) which will be debated is having a vital importance in regards of determining positive and negative form of relationship between nationalism and socialism in Turkey. It is claimed, in the article, that the discourse of socialist nationalism is deriving from seeking legitimacy for the socialism movement and sincere beliefs of its leaders on nationalism. It is pointed out that socialist nationalist attempts are flourished in the era of positive relationship that is developed between anti-imperialist struggles and developmentalist competition right after the World War II. Finally, it is emphasized that socialist nationalist discourse had diverse views on nationalism due to their different theoretical perspectives among Yön Movement, National Democratic Revolution Movement and Workers' Party of Turkey. The main argument of this article is that it's linear and progressive conception of history and anti-imperialist perspective without targeting capitalism itself and it's emphasis on nationalist discourse rather than class conflict has made Yön Movement and Nationalist Democratic Revolution Movement the main figures of nationalist discourse.

Keywords: Nationalism, socialism, anti-imperialism, anti-capitalism, Turkish Socialist Movement.

Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye, 1961-1968): Temeller, Ayrılıklar*

GİRİŞ

Türkiye’de sosyalizmin milliyetçilikle kurduğu ilişkide ilginç bir med cezir hali vardır. 1970’lerde sosyalistler arasında milliyetçilikle mesafeli durmak, milliyetçiliği ayıplamak başatken, 1990’lardan günümüze milliyetçilikle değişik biçim ve düzeylerde olumlu ilişki kurmak yaygın hale gelmiştir (Bora, 2007). 1960’lı yılların Türkiye Sosyalist Hareketi, bu med cezirin arka planında durur: 1970’lerdeki milliyetçiliğe mesafe koyma refleksi, 1960’lı yıllarda sosyalizm ile milliyetçiliği lehimleme teşebbüsüne bir tepkiydi. 1990’lardan günümüze uzanan tersine ilişki, kuramsal olarak 1960’lı yıllar Türkiye Sosyalist Hareketi’nin dağarcığından beslenir.

Türkiye’de milliyetçilik türdeş bir söylem değildir; yer yer birbirinden farklılaşmış yer yer birbirinin içine girmiş, yer yer birbirine eklemelenmiş söylemler dizisidir. Tanıl Bora (1994; 2004), Türkiye’de beş milliyetçi söylemi ayırt eder: Bunlardan birincisi, ulus inşa ve ebediliği misyonuna odaklanmış Kemalist resmi milliyetçiliktir. İkincisi, Kemalist resmi milliyetçiliğin sol iddialı bir değışkesidir; Türk milliyetçiliğinin vatan ve vatandaşlık bağına dayalı hümanist-evrenselci kolunu temsil eden bu milliyetçilik söylemi, modern ulusu laikliğin, kalkınmanın ve bağımsızlığın tarihsel öznesi olarak görür. Üçüncüsü, liberal bir perspektifle kurulan Batıcı, medeniyetçi milliyetçilik söylemidir; güçlü bir kapitalizmi, piyasa toplumunu milliyetçiliğin temel hedefi ve ulusun güvencesi olarak gösterir. Irkçı-etnisist Türk milliyetçiliği, Türkiye’deki milliyetçi söylemlerden dördüncüsüdür; kaynağını Türkçü-Turancı akımda bulur ve Türklüğü kültürel etnisite temelinde tanımlar.

* Değerli katkıları için Emre Arslan’a teşekkür ederim.

Türkiye’deki milliyetçi söylemlerin beşincisi muhafazakâr milliyetçiliktir; dine, milliyetçiliğin asli unsuru konumunu veren bu milliyetçilik söylemi, geleneği, milliyetçiliğin yeniden inşa yolu olarak anlamlandırır. Bu milliyetçi söylemlerin her biri birbiriyle hem alışveriş hem de rekabet halindedir.

Bu milliyetçi söylemlerin dışında ve hepsinden farklı bir milliyetçilik söylemi daha vardır: “Sosyalist milliyetçilik” söylemi. 1960’larda gelişen bu milliyetçilik söylemi, resmi milliyetçiliğin sol iddialı değişkesinden, genel olarak sola açık olmasıyla değil, toplum düzeni olarak sosyalizmi hedeflemesiyle ayrılır. Kurulmuş, yerleşmiş, ideolojik-söylemsel alanda yer açmış, kendini kabul ettirmiş ve kalıcılığını sağlamış değildir; bir dönemin girişimi, denemesidir. Bir girişim olarak kalışı, iki nedenden ötürüdür: Birincisi, sosyalizm ile milliyetçiliğin bir araya getirilişinin ortaya çıkardığı çelişkileri aşamamıştır. İkincisi, kendine toplumsal bir temel bulamamıştır. Bir dönemin girişimi oluşu ise, ulusal kalkınmacılığın bütün dünyadaki rüzgârının içinden doğuşundandır. Bu rüzgârın dinişi, söylemi girişim düzeyinde bırakmıştır.

Bu makalede, Türkiye Sosyalist Hareketi’nin milliyetçi söylemle kurduğu olumlu ilişkinin eleştirel bir çözümlemesi yapılmaktadır. İlk olarak Sosyalist Hareket’in milliyetçiliği sosyalizme eklemeye girişiminin hangi sosyal ve siyasal arayışlardan kaynaklandığına, bu arayışların nasıl bir siyasal ve ideolojik bağlam içinde ortaya çıktığına, ne derecede samimi, ne derece taktiksel olduğuna odaklanılmaktadır. İkinci olarak, sosyalizm ile milliyetçiliği eklemeye girişiminin nasıl bir ekonomik ve siyasal bağlamda doğduğu ele alınmaktadır. Üçüncü olarak, sosyalist akımların sosyalizm ile milliyetçiliği bağdaştırma biçimlerinin kendi içinde nasıl farklılaştığına ve bu farklılaşmanın hangi temellere dayandığına bakılmaktadır.

1. İDEOLOJİK BAĞLAM: MEŞRUIYET VE SAMİMİYET

Sosyalist milliyetçilik söylemi, 27 Mayıs 1960 sonrasında kendi tarihinin en büyük çıkışlarından birini gerçekleştiren sosyalist hareketin üç ana akımının milliyetçilik ile sosyalizmi eklemeye girişimlerinin bir sonucu olarak doğdu. Yön Hareketi, Milli Demokratik Devrim Hareketi (MDD) ve Türkiye İşçi Partisi (TİP), dönemin tüm milliyetçilik söylemlerine karşı, bambaşka bir milliyetçi söylem kurma teşebbüsünde bulundular. “Gerçek” milliyetçiliğin “sosyalist milliyetçilik,” “gerçek milliyetçiler”in de sosyalistler olduğunu savundular. *Yön* dergisi başyazarı Doğan Avcıoğlu, “Gerçek Türk milliyetçisi”nin, “Türkiye’nin ... geri, bağımlı durumuna isyan eden ve tek çözüm yolu olan sosyalizm yolunu tutma kavrayış ve cesaretini gösteren” kişi olduğunu yazdı (Avcıoğlu 1965b: 3). MDD hareketinin lideri Mihri Belli,

“sosyalistlerin en tutarlı milliyetçiler olduğunu” savundu (Belli, 1970b). TİP, kendisini tanıtmak üzere hazırladığı bir broşür aracılığıyla kamuoyuna, “TİP... gerçek milliyetçi bir partidir” diye seslendi (TİP, 1965: 13).

Sosyalist hareketin, çıkışa geçme döneminde kendini milliyetçi bir akım olarak sunmasının bazı nedenleri vardı. Bu nedenlerin başında, dönemin ideolojik dünyasının özellikleri geliyordu. Türkiye Sosyalist Hareketi, 27 Mayıs sonrasında ideolojik ve siyasal alanlarda kendine, kendi tarihine oranla genişçe bir alan açma imkânı bulmuştu. Buna karşılık, girmek, aşındırmak ve gedikler açmak istediği ideolojik alandaki farklı siyasal söylemlerin ortak paydası, merkezdeki çekirdeği milliyetçilikti. Milliyetçilik ortak paydasında birleşen siyasal ideolojilerin karşı olmakta ve dışlamakta birleştiği düşünce ise, sosyalist düşünceydi. Bu akımların tümü, sosyalist düşünceyi “gayri milli,” sosyalistleri de milli çıkarılara değil, başka devletlerin çıkarlarına hizmet eden “millet düşmanı” kimseler olarak tanımlıyordu.

Türkiye’de milliyetçi söylemlerin imgesinde sosyalist düşüncenin ve sosyalistlerin “gayri milli” olarak gösterilişinin hikâyesi gerilere uzanır. Bununla birlikte, sosyalist düşüncenin ve sosyalistlerin “gayri milli” olduğuna ilişkin öykünün kalıcı ana hatları, İkinci Dünya Savaşı atmosferinde, ırkçı milliyetçi akım tarafından şekillendirilmiş ve toplumun önemli sayılabilecek bir bölümüne benimsetilmiştir. Savaş yıllarında milliyetçilik, tüm dünyada kural olarak aşırı sağ ya da faşizm ile özdeşleştiriliyordu (Liakos, 2008: 73). Dünyadaki genel milliyetçilik algısının hegemonyasına paralel olarak ırkçı milliyetçi akım, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de kendi program ve kimliğini, ‘solculuk,’ ‘kızılık,’ ‘sosyalistlik,’ ‘komünistlik’ karşıtlığı üzerinden oluşturdu. İrkçı-Turancı akımın söyleminde kurulan sosyalizm ve sosyalist imgesi, yıllar içinde sağ düşüncenin tüm türlerine nüfuz etti ve toplum katında da kendini kabul ettirdi.

Milliyetçi söylemin imgesinde sosyalizm neydi, sosyalist kimdi? Bu sorunun yanıtını İkinci Dünya Savaşı ikliminden başlayarak yazılmış bazı ırkçı yayınların¹ izlerini sürerek verebiliriz.

1 Mehmet Ali Ağaoğulları’nın dönemleştirmesi veri kabul edildiğinde, bu dönem “ikinci kuşak” Türk milliyetçiliği dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde ırkçı milliyetçiler kendi aralarında (sudan nedenlerle) dört gruba ayrılmışlardı. Grupların liderleri Zeki Velidi Togan, Nihal Atsız, Rıza Nur ve Reha Oğuz Türkan’dı. Bu bölünmüşlüğe rağmen, antikomünizm ırkçı milliyetçi grupların ortak paydasıydı. Ağaoğulları’na göre, aşırı milliyetçiliğin birinci kuşağı Osmanlı İmparatorluğu’nda boy vermiştir. İkinci kuşak Türk milliyetçiliği kabaca 1923-1960 dönemini

İrkçı düşüncede sosyalizm, komünizm ya da Marksizm, Yahudilerin dünya egemenliği stratejisinde kullandıkları bir fikir akımıydı. İrkçı milliyetçiliğin önde gelen isimlerinden Reha Oğuz Türkkan'ın sözleriyle, sosyalizm, “Yahudilerin idare ettiği Masonluğun, Yahudi ırkını dünyaya hâkim kılmaktan ibaret olan gayesine erişmek için en sağlam vasıta bildiği” düşünceydi (1943a: 1). Amacı, bir yandan “dünya servetini Yahudi kapitalistlerin elinde toplamak”, diğer yandan da “bütün dünya üzerindeki ameleler ve sefil tabaka arasında yayılacak bir hareketle” devletlerin çözülmesini temin etmek, millet duygusunu boğmak ve Yahudilerin istifade edecekleri korkunç bir anarşi ortamı yaratmaktı (Türkkan, 1943a: 1). Bu, şuradan belliydi Türkkan'a göre (1943a: 2): Marksist düşüncenin kurucuları olan Marx ve Engels birer Yahudiydi. Meslekleri bankerlik olan Yahudiler, başta Rus ihtilali olmak üzere tüm ihtilallere milyonlar aktararak yardım ediyorlardı. Rusya, Almanya, Macaristan, İspanya ve Fransa ihtilallerini onda dokuz oranında Yahudiler çekip çevirmişlerdi Solculara, kızılıara, sosyalistlere ya da komünistlere gelince (hepsi birdi)... Bu kişiler dünyanın her yerinde Yahudilikten, Masonluktan ve Rus emperyalizminden emir alarak hareket eden kimselerdi. “Vatan haini, milliyet düşmanı, tahripçi, katledici ve düşmana satılmış insanlardı” (Türkkan, 1943a: 24).

İrkçı milliyetçilik, Türkiye'de sosyalist düşünce ve sosyalistleri nasıl tasvir ediyordu? Sosyalist düşünce, genel özelliklerinin dışında, Türkiye'ye tümenden yabancı, dışarıdan sızdırılmış bir ideolojiydi. Şimalden geliyordu: “Bütün tarihimiz boyunca bizim en birinci düşmanımız olan bir devletten,” Rusya'dan, yayılıyordu. “Memleketimize yüzde yüz yabancı bir sistem,” “gayri milli bir cereyan”dı (Türkkan, 1943a: 1-2). Sosyalistler ise, “kökü ve soyu bu millete yabancı olanlar”dı. Kökleri araştırıldığında onda dokuzunun melez, Arnavut, Selanikli Yahudi dönmesi, Çerkez, Giritli Rum dönmesi, Arap, Boşnak, Kürt, Ermeni, Pomak, Çingene, Süryani Arap oldukları görülebilirdi. Onlar, “nesebi gayrimeşru olanlar ve piçlerdi” (Türkkan, 1943b: 2, 10, 12). Rusya'ya satılmışlardı; Türkiye'deki faaliyetleri para, his ve memuriyetle bağlandıkları bu ülkenin çıkarlarına hizmet ediyordu (Türkkan, 1943b: 23–25). Solculuğu, yabancı kaynaklardan aldıkları paralarla, lüks içinde yaşayarak yapıyorlar, bir fikir davasına değil, yabancı emellere hizmet ediyorlardı (Safa, 2003: 166; Türkkan, 1943b: 11). Yaptıkları iş de “Türk milletini sağlam bünyeli yapan ve daha da kuvvetlendirecek olan her şeye düşmanlık”tı. “Milletin mukaddes tanıdığı her mefhumdan istihfafla ve istihkarla” bahsediyorlar;

kapsamaktadır. 1960-1980 dönemi ise Türk milliyetçiliğinin üçüncü dönemidir (Ağaoğulları, 1990).

“milleti millet yapan, ona şahsiyetini veren an’aneye” düşmanlık yapıyorlardı (Türkkan, 1943b: 5, 58). Ameleleri, fakirleri ve köylüleri Türk milletinin diğer tabakalarına karşı dehşetli bir kin ve gayz ile kışkırtıyorlar; “milleti ayakta tutan en kuvvetli varlık olan Türk Ordusunu tahrip etmek için” canla başla çalışıyorlar; böylece en büyük millet düşmanı oluyorlardı (Türkkan, 1943b: 47). “Namusuna hassas ve şerefine titiz olan Türk milletini ahlaksızlığa teşvik ediyorlar”dı; dine düşmanlıkları “küstahlık derecesinde”ydi (Türkkan, 1943b: 57-58).

Milliyetçi söylemin 1940’larda yarattığı “sosyalist” imgesi, İslamcı ve muhafazakâr akımlar tarafından da paylaşıldı. İslamcı düşünce ile milliyetçilik arasında özellikle 1930’ların sonlarından itibaren pozitif bir ilişki kuruldu (Çetinsaya, 2004). Sol ve komünizm karşıtlığı İslamcı düşüncenin milliyetçilikle kesiştiği en önemli konu olarak öne çıktı. Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu gibi İslamcı düşüncenin önde giden temsilcileri, solu; din ve milliyetin can düşmanı olarak tasvir ediyorlardı (Duran, 2005). Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin temel vurgularından biri manevi boşluk, öteki de komünizme kalkan olacağı düşünülen gelenek idi. 1940’lı yıllardan itibaren muhafazakâr düşüncenin gelişiminde etkili olan İbrahim Kafesoğlu, Ahmet Kabaklı, Mehmet Kaplan gibi yazarların geliştirdikleri ve sonradan Türk-İslam Sentezi olarak adlandırılan düşünce akımının baskın karakteri de anti-komünizmdi (Taşkın, 2004).

Farklı milliyetçi söylemlerde sosyalizm ve sosyalistler öyle tasvir edilmişti ki, bu düşünce ve taşıyıcılarına hainlere, millet düşmanlarına, bulaşıcı ve öldürücü hastalık taşıyıcılarına nasıl davranılması gerekiyorsa öyle davranılmalıydı; onlar nasıl cezalandırılıyorsa sosyalistler de öyle cezalandırılmalıydı. Bu kişilerle fikri bir tartışma tamamen gereksizdi. Irkçı milliyetçi düşüncenin en önemli temsilcilerinden Nihal Atsız’ın, dönemin sosyalist figürlerinden Sabahattin Ali’ye yönelik şu satırları, bu bakımdan tipik bir gösterge sayılabilir: “Biz Türkçülerle siz komünistlerin, fikir sahasında anlaşmamıza imkân olmadığı için, toplu bir halde, yumruklarımızın hakkını vererek çarpışmamız pek hoş olurdu. Çünkü fikirlerin halledemediği davaları kan halleder” (Atsız, 1940). Necip Fazıl Kısakürek’in, komünistlerle mücadele için sivil elbiseli “Komünistlikle Mücadele Polisi” kurmayı önermiş olması, devletin dilediği şahsı durdurup “komünist olmadığını ispat et” diyebilme vasıta ve salâhiyetine sahip olması gerektiğini savunması (Kısakürek, 1993: 148-149) sosyalistlerin sağ düşüncedeki kriminilizasyonunun hangi boyutlara kadar vardığını göstermesi bakımından anlamlıydı.

Milliyetçi düşüncede, solcuların, sosyalistlerin, komünistlerin birer ruh hastası, birer kirli yaratılmış gibi gösterilmesinin örnekleri çoktu. İki örneği burada anmak yerinde olur: 1940’lı yıllarda, milliyetçi tarih doçenti Dr. Osman

Turan, sosyalistliğin ya da komünistliğin tedavisi tıbben imkânsız bir ruh hastalığı olduğunu iddia etmişti. Turan, “hastalığın sirâyetini önlemek ve dışarıdaki salgınla iltihabına meydan vermemek için hastaları sıkı bir sıhî kordon altında bulundurmaktan başka çare kalmamıştır” diye yazmıştı (Turan, 1948: 32). Türk antikomünizminin önde gelen propagandistlerinden Fethi Tevetoğlu, komünizmi bir çeşit “ruh hastalığı,” “ahlaksızlık” ve “cinsî sapıklık” olarak değerlendirmiş, Türklüğün düşmanı komünistlerin “bir psikopat, bir hırsız ve bir fâhişenin her üçü birleşmiş halde temsil edilen,” “hasta ruhlu, kirli ve mülevves yaratıklar olduğunu” öne sürmüştü (Tevetoğlu, 1963: 54-55).

Milliyetçi söylemlerin en büyük “iç düşman,” milleti içten içe kemiren bir “virüs” olarak tarif ettiği sosyalistler, devlet katından da sürekli baskı gördüler. Bu baskı, Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren sistematik bir biçimde sürdürüldü. Cumhuriyet’in kurucu ideolojisi olan Kemalist resmi milliyetçiliğin başlıca özelliklerinden biri, aşırı bir tehdit algısı ve beka kaygısıydı. Bu algı ve kaygı, “tehdit unsuru” olarak değerlendirilen grupları, Osmanlı devletindeki “unsur-u asliler,” “zimmîler”² ayırımına uygun bir şekilde fiilen “zimmîleştirdi.” Bu gruplardan biri de Milli Mücadele sonrası dönemde ideolojik açıdan zimmîleştirilen solcular, komünistlerdi (Bora, 1998: 33). Komünistlerin milletin varlığına ve bekasına karşı bir tehdit oluşturduklarına ilişkin algının bir sonucu olarak 1921’de Mustafa Suphi ve yoldaşlarının Trabzon açıklarında boğulmasıyla Türkiye Sosyalist Hareketi’nin önemli bir önder kadrosu yok edildi. Bundan sonra da komünistlerle ilgili tutuklamalar ve sürgünler hep gündemde kaldı.³

İkinci Dünya Savaşı ve peşinden gelen Soğuk Savaş yıllarında sosyalistlere yönelik tutuklamalar, sürgünler devam etti. Bu dönemde sosyalistlere karşı kitlesel bir linç hareketi de örgütlendi. 1945’te, Sabiha ve Zekeriya Sertel tarafından çıkarılan solcu *Tan* gazetesi ve *Görüşler* dergisi ile bunların basıldığı matbaa, milliyetçi gençler tarafından ellerindeki baltalar ve balyozlarla yerle bir edildi. Bu, Cumhuriyet tarihinin o zamana kadarki şiddete dayalı en büyük sokak hareketiydi. 1946’da, Türkiye’deki “kıızıl tehlike”nin Yunanistan’dan aşağı kalır bir yanı olmadığını kanıtlamak amacıyla Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP) ve Türkiye Sosyalist Partisi (TSP), bunları destekleyen gazete ve dergiler ile İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü kapatıldı (Berkes, 1997: 365; Eroğul, 1998: 39-44). Behice Boran, Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav gibi sosyalist olarak bilinen öğretim

2 Zimmî: “İslam Devleti tebaasından olan ve haraç veren Hıristiyanlar, Yahudiler” (Devellioğlu, 1993: 1187).

3 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. (Tunçay, 1992: 2000).

üyelerinin Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden atılmaları için TBMM üyelerinin harekete geçirdiği milliyetçi gençler, 1947 yılında nümayişler düzenlediler, fakülte baskınları gerçekleştirdiler. Milliyetçi gençler, bu nümayiş ve baskınlarda “Türk milletinin en büyük düşmanı komünizmdir. Onu nerede bulursak ezeceğiz” diye and içtiler.⁴ Milliyetçi gençler, aynı yıl, Truman Doktrini ile gelecek ABD yardımının Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye sokacağını savunan Mehmet Ali Aybar'ın İzmir'de çıkardığı *Zincirli Hürriyet* gazetesinin basıldığı matbaaya yürüdüler (Ağaoğulları, 1990: 208-209; Küçük, 1987: 431-435; Ünlü, 2002: 114-119). Tek Parti Rejiminin sonlarına gelindiğinde, sosyalistler, komünistler ya da kızıklar “katillerden bile daha tehlikeli” görülüyordu. Mart 1950'de, TBMM'de, katillerin bir kişiye, komünistlerin ise tüm millete karşı suç işledikleri söylenmiş, komünistlerin aileleriyle birlikte Sovyetler Birliği'ne gönderilmeleri istenebilmişti (Göksu / Timms, 2001: 265).

Demokrat Parti dönemi, solcuların, sosyalistlerin, komünistlerin “vatan haini,” “ajan” olduklarına ilişkin öykünün sıkça anlatıldığı bir dönem oldu. Başbakan Adnan Menderes, iktidar yıllarında karikatür tipinde anti-komünist bir söylem kurdu. Bu dönemde, en esnek anlamıyla sol sayılabilecek her düşünce ve eylem, hatta her muhalefet belirtisi, komünizmle ilişkilendirilerek kriminalize edildi (Bora, 2005: 504). DP'li yıllarda, komünizmden sanık olarak mahkemeye verilmek öyle sıradan bir olay haline getirildi ki, İzmir Fuarı'ndaki Çek pavyonunda “Çekoslovakya'da İşsizlik Yok” levhasından ötürü pavyon müdürü “komünist” diye yargılanabildi. 29 Mayıs 1950'de Meclise sunulan hükümet programında irtica ve ırkçılık bile komünist taktiği olarak sayıldı. DP iktidarı altında, 1951'deki TKP tutuklamaları başladıktan hemen sonra Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci maddelerini daha da ağırlaştırarak “Demokrasiyi Koruma Kanunu”nun görüşülmesi sırasında komünistlerin ölümle cezalandırılması dahi gündeme getirildi (Eroğul, 1998: 99, 106). “Fırsat buldukça milli bünyede gedikler açıp onu zayıf düşürmeyi amaçlayan komünizm”le sivil toplum katında aktif mücadele etmeyi hedefleyen Komünizmle Mücadele Dernekleri 1950'de Zonguldak'ta, 1956'da İstanbul'da kuruldu (Darendelioğlu, 317-321).

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne gelene kadar, milliyetçi düşünce tarafından kurulmuş olan sosyalizm imgesi, devlet ve toplum katında kabul görmüştü. Buna karşılık, sağcı bir yazarın tasviriyle, bu tarihten sonra eskiden gizli hücre çalışması yapan ve üç beş kişiden ibaret sosyalist hareket, hızla

4 Bu konuda ayrıntılı bilgi ve çözümleme için bkz. (Atılğan, 2007, özellikle ikinci bölüm).

kitleselleşme imkânı yakaladı (Yalçın, 1977: 10). 27 Mayıs sonrası siyasal ortam, sosyalist harekete bir çıkış yapma imkânı verdi. Bununla beraber, bu, daha çok anayasal düzeyde ve kısmî bir imkândı. 1961 Anayasası, temel hakları güvenceye bağladı; düşünce, bilim, sanat ve basın özgürlüğünü ayrıntılı bir şekilde düzenledi.⁵ Beri yandan devlet katından mutedil bir sosyalist partiye izin verilebileceğine ilişkin sinyaller verildi. Örneğin, Cemal Gürsel, 10 Ağustos 1960'ta gazetecilerle yaptığı bir konuşmada, kötü niyetli eylemlere girişmemek kaydıyla Türkiye'de “sosyalist bir partinin kurulmasına izin vereceğini ve bunun ülke için yararlı olacağını” söyledi (Ahmad / Ahmad, 1996: 221). Bununla karşılık, Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142'nci maddeleri halen yürürlükteydi ve gerektiğinde sosyalistlerin ağır bir şekilde cezalandırılması için kullanılabilirdi.

27 Mayıs'tan sonra kısa bir duraklama süreci geçiren milliyetçi hareket, tekrardan toparlandı, sivil toplum katında örgütlenme çalışmalarını hızlandırdı ve geçmişten devraldığı antikomünist söylem mirasıyla “reaksiyonerlikten aksiyonerliğe” doğru⁶ yeniden adımlar atmaya başladı. Ocak 1962'de “solcuları ve solcu basını tel'in mitingi” bu adımların ilkiydi. Taksim Meydanı'nda toplanan milliyetçi gençler *Yön* dergisi ile *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Dünya* ve *Akşam* gazetelerini yakarak “memleketimizin problemleri komünizan metodlarla çözülemez. Bu metodlar, Türk milletine düşman fikirlerin metodlarıdır” demişler; “kızilları her an ezmek için” yeminler etmişlerdi. Bu eylemi takiben, devlet katından da antikomünist beyanatlar gelmiş, Cemal Gürsel, “komünizm propagandası yapmak isteyenler millet tarafından ezilecektir” demişti. Milli Birlik Komitesi Üyesi ve Temelli Senatör Mehmet Özgüneş de, “her komünistin bir vatan haini ve Rus ajanı olduğunu” açıklamıştı. Aynı günlerde Türk-İş'in de aralarında bulunduğu bazı işçi örgütleri ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu gibi gençlik örgütleri Ankara'da “komünizmi tel'in mitingi” düzenlemiş, “Komünistlere Türkiye'de Hayat Hakkı Yoktur” yazılı pankartlar taşımışlardı. Milliyetçi örgütlenmelerin, sosyalistlerin “millet düşmanı” olduklarına ilişkin temayı işledikleri eylemleri ve toplantıları bu tarihten sonra durmaksızın devam etti; TİP toplantılarına sistematik baskınlar düzenlendi. Bu eylemlerin tertibinde ve solcuların “gayri

⁵ 1961 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükler konusunda getirdiği yenilikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Eroğul, 1990: 147; 2000: 286)

⁶ İlhan Darendelioğlu, “27 Mayıs hareketine kadar Türkiye'deki AKSİYONER MİLLİYETÇİLİK, bu tarihten sonra REAKSİYONER hale gelmiştir” der (Darendelioğlu, 1977: 328) [vurgu aslında].

milli olduklarına” ilişkin öykünün yayımında etkin roller üstlenen yeni milliyetçi örgütler kuruldu, yayınlar çıkarıldı (Darendelioğlu, 1977: 346 vd.).

Sosyalist düşüncenin, kendine belli bir meşruiyet kazanması, ideolojik alanda hegemonya kurmuş düşün akımlarını geriletebilmesi için, önce, devlet ve toplum katında kabul görmüş, kitleleri kucaklamış, böylece maddi bir güç haline gelmiş gayri millilik iddiasını aşındırması gerekiyordu. Sosyalistler, devlet katında bu ülkenin istikbali ve çıkarları için çabaladıklarını, yani başka bir devletin ajanı olmadıklarını; Türkiye’yi, tarihsel açıdan negatif olarak kodlanmış Rusya’ya satmayacaklarını; Yahudilerin dünya çapındaki egemenlik stratejisi-nin bir aleti olmadıklarını kanıtlamak zorundaydılar. Beri yandan seslendikleri kitleleri milliyetsiz olmadıklarına, milli değerlere karşı olmadıklarına, millettten olduklarına ve millet için çabaladıklarına inandırmakla yükümlüydüler. Dolayısıyla, milliyetçilikle pozitif bir ilişki kurmak, ilk olarak, sosyalist hareketin devlet ve toplum katındaki meşruiyet arayışlarının temel şartlarından biriydi. Şöyle söyleyebiliriz: Sosyalist hareket(ler)in milliyetçi söylemle kurdukları pozitif ilişkiyi koşullarından temellerden biri meşruiyet arayışıydı.

Sosyalist milliyetçilik söyleminin savunmacı yanına bakıldığında, meşruiyet arayışının koşullandırıcı olduğu görülür. Doğan Avcıoğlu’nun, *Yön* dergisinin milliyetçilik bayrağını sağ’ın elinden alıp sol’un ellerinde dalgalandırma girişiminin nedenlerini açıkladığı bir yazısında söyledikleri, sosyalistlerin, söyleyecekleri tüm sözlerin milliyetçi ideolojiler tarafından komünistlikle damgalanacağına ne denli farkında olduklarını göstermesi bakımından anlamlıdır. Avcıoğlu, söz konusu yazısında, “çıkarcı peşindeki bazı insanlar,” diye yazar, “milliyetçilik kavramının kafalardaki etkisinden medet ummaktadır.” Avcıoğlu, sözlerini şöyle sürdürür: “Milliyetçiliği ticaret metayı veya gevezelik konusu haline getiren bu fikirsiz kalabalığın başvurduğu metod malûmdur. Karşılıklarına dikilen gerçek milliyetçileri, komünistlik damgası yapıştirarak susturmak, değişmeyen metoddur. Sosyal adalet isteyen vatanseverler komünisttir. ... Köyün hızla uyanmasını ve istihsal gücünün artmasını sağlamak maksadıyla Köy Enstitüleri’ni savunanlar komünisttir. ... İnsanca yaşama savaşı yapan işçiler ve sendika liderleri komünisttir. Her türlü istismara karşı dikilen vicdan sahipleri komünisttir. ...” (Avcıoğlu, 1962a: 3). *Yön* dergisi kurucularından İlhan Selçuk, derginin söyleminin temel kavramlarından birinin milliyetçilik olarak belirlenmesinin öyküsünü anlatırken, bu kavramın seçiminin milliyetçi çevrelerden gelecek saldırıları boşa çıkarmak amacıyla yapıldığını belirtir. Şöyle der Selçuk: “... Milliyetçilik kavramını kullanıp memleketi sömüren yabancı sermaye uşaklarının gerçek yüzlerini ortaya koymak kararına var[mıştık]” (Selçuk, 1965: 3).

Sosyalist milliyetçilik söylemindeki savunmacı, meşruiyet arayıcı yan, birinci TİP'in en önemli propagandistlerinden biri olan ünlü romancı Yaşar Kemal'in bir yazısında da dikkati çeker. Yaşar Kemal, milliyetçiliği, “kapitalist propaganda makinesi”nin “kapitalizmin emrine almaya çalıştığı, ters bir yöne çektiği kutsal bir kavram” olarak tanımlar. Milliyetçiliğin, kapitalizme karşı direnen güçleri yok etmeye yarayan bir kavram haline getirildiğini öne sürer. Yaşar Kemal, sadece kendi çıkarları için milletin çoğunluğunu sömüren kapitalistlerin milliyetçi olamayacağını, milletin çoğunluğunun menfaatleriyle birlik olan sosyalistlerin ise gerçek milliyetçiler olduğunu savunur (Kemal, 1967: 11).

Mihri Belli'nin “Türkiye’de ulusal dilin gelişmesini baltalayan, Amerikan vesayetinden medet uman, feodal bölünmeyi perçinleyen kanunlara arka çıkan, ulusal kültürün açılıp gelişmesine çeşitli yollardan engel olan” gericiilerin “gayrı milli”, bunların tam tersini yapan sosyalistlerin ise “en derin anlamıyla milliyetçi” olduğunu savunması da (Belli, 1970a: 288-289) bu bakımdan değerlendirilebilir.

Buna karşılık, sosyalist hareketlerin milliyetçilikle kurdukları pozitif ilişki yalnızca meşruiyet arayışlarının bir sonucu olarak değerlendirilemez; samimi bir yanı da vardı. Benedict Anderson, içindeki fiili eşitsizlik ve sömürüye rağmen ulusun her zaman derin ve yatay bir yoldaşlık duygusu yarattığını, özverili bir sevgiyi ilham ettiğini, insanların kendi seçmedikleri ülkeleri için ölmeyi göze almalarının uluslarına duydukları şahsi çıkar gözetmeyen sevgilerinden kaynaklandığını belirtir. Anderson, ırkçılık ile milliyetçilik arasında bu bakımdan derin bir ayırım olduğunu vurgular (1992: 7, 143-144, 167-168).⁷ Anderson'ın nesnel ölçütlerin yanı sıra, bazı öznelliklerin millet ve milliyetçilikteki önemine dikkat çektiği bu nokta, sosyalist milliyetçilik söylemindeki samimi yanı anlamamıza yardım eder.

1960'lı yıllarda sosyalist söylemi şekillendiren kişilerin çoğunluğu, çocukluklarını ve ilk gençliklerini Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında yaşamışlar ve onun ülkelerine bağlanmışlardı. Bu ülkünün özetlendiği tümce iyi bilinir: Türkiye’yi çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak! Ülkelerinin kalkınmasını, başı dik bir ülke olmasını, başka ülkeleri sömürmemesini ama kendini de sömürmemesini, ülkelerinde yaşayan insanların karnı tok, sırtı pek olmasını can-ı gönülden istiyorlardı. Bunların ancak sosyalizmle mümkün olabileceğine kaniydiler. Sosyalizm için verdikleri mücadele, milletin çoğunluğunun

⁷ Hobsbawm'ın Anderson'ın bu açılımına temel teşkil eden yaklaşıma kanıtlanamazlığı nedeniyle eleştirel ve şüpheli bir biçimde yaklaştığını kaydedelim (Hobsbawm, 1993: 78-79).

kurtuluşu içindi. Milletın hizmetinde olduklarına kesin olarak inanıyorlardı. Bu bakımdan, sosyalistlerin, milliyetçi söylemle pozitif bir ilişki kurlmaları yalnızca meşruiyet arayışlarından, siyasal taktiklerin icaplarından kaynaklanmıyordu. Ülkelerine hiçbir menfaat beklemeden duydukları sevgi milliyetçiliklerinin en önemli kaynaklarından biriydi. Bu samimiyet, sözgelimi, TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar'ın "Biz emekçilerin partisi olarak, ... ulusumuz için hayat yolunun ... tam bağımsız politika izlemekten geçtiğini pek iyi biliyorduk. Kendimizi Kurtuluş Savaşı Türkiye'sinin öz evlatları sayıyorduk" (Aybar, 2002: 169) sözlerinde kendini bariz bir şekilde belli eder. Doğan Avcıoğlu, "Üç yüzyıl önce dünyanın en büyük imparatorluklarından birini kurmuş ve Batıya boyun eğdirmiş olan memleketimizden bugün dünyanın en geri on ülkesinden biri diye söz edilmektedir. ... Bu durumda milliyetçiyim diyen bir insanın kafasını avuçlarının içine alıp bir limon gibi sıkması, nerede yarıldığımızı, neden ve nasıl bu duruma düştüğümüzü sorması gerek" derken az gelişmiş bir ülke aydınının ülkesinin ilerlemesi için duyumsadığı samimi hırsı yansıtır (Avcıoğlu, 1964: 3). Avcıoğlu'nun Türkiye'nin kalkınması, ilerlemesi, tekrar eski itibarlı günlerine kavuşması için sosyalizmden başka bir çaresi olmadığını durmaksızın vurgulaması, bu milliyetçi hırsın bir sonucuymuş gibi görünür. "Gerçekten Türk milliyetçisi, Türkiye'nin bugünkü bağımlı, geri durumunu hazmedemeyen ve Türkiye'nin insanının başı dik insanca bir yaşantıya kavuşması için tek çıkar yolu, bilimin ve gerçeklerin emrettiği yolu, devrim yolunu tutmak kavrayış ve yürekliliğini gösteren kimdedir" sözleriyle, Mihri Belli de milliyetçilikle sosyalistlik arasında kurulmak istenen pozitif ilişkinin samimi yanını algılamamıza katkı sağlar (Belli, 1970a: 297-298).

2. EKONOMİK VE POLİTİK BAĞLAM: KALKINMA VE EMPERYALİZM

Eric Hobsbawm, 1848'den önce gayet doğal sayılan sol ile milliyetçilik arasındaki ittifakın, Hitler'den ve sömürgeciliğin sona erişinden sonra yeniden kurulduğunu belirtir (1993a: 150). Türkiye'de sosyalist milliyetçilik söyleminin gelişiminde, sosyalizm ile milliyetçilik arasındaki olumlu ilişkinin yeniden kurulduğu dünya çapındaki bu ideolojik ikliminin etkisi yadsınamaz. Sosyalist milliyetçilik söylemi, sömürge ve bağımlı ülkelerin emperyalizme karşı mücadelelerinin dünya çapında bir seferberlik halini aldığı, bu mücadelelerin şüphe götürmez bir biçimde sosyalist antiemperyalizmle özdeşleştiği (Hobsbawm, 1993a: 149), kalkınmanın yarışmaya dönüştüğü bir dönemde doğdu. Sosyalist milliyetçilik söylemi, Türkiye'nin kalkınması, kalkınması için de emperyalizmden kopması ana izlekleri üzerinden kuruldu. Milliyetçi olmak, Türkiye'yi onu hızla kalkındıracak yola sokmak, emperyalizme olan

bağımlılığına son vermek anlamına geliyordu. Bu izleklerin kökleri, emperyalizmden bağımsızlaşan azgelişmiş ülkelerin kalkınma yarışına girdiği dönemin dünyasında olduğu kadar, Türkiye'nin, on yıllık DP iktidarı döneminde azgelişmiş ülkelerin genelleşmiş yönelimlerinin tersi bir yola sokulduğunda yatar.

DP'nin iktidar dönemi (1950-1960), İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalizme karşı bağımsızlık savaşını kazanan Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki düzinelerce azgelişmiş ülkede ekonomik milliyetçilik aygıtının, gelişmiş sanayi ülkelerinin ayrıcalıklı konumunu yakalamak için harekete geçirildiği bir dönemdi. Bu ülkeler, "üçüncü dünya" olarak gruplaşmışlardı. Bununla beraber, kapitalist ülkelerin oluşturdukları "birinci dünya" ile sosyalist ülkelerin oluşturdukları "ikinci dünya"ya eşit derecede mesafeli değillerdi. Hepsi yoksul ve bağımlıydı; hepsinin hükümetleri "kalkınma" istiyordu ve hiçbiri kapitalist dünya piyasasının ve ülkelerinde gelişen özel teşebbüsün kendilerini bu sonuca ulaştırabileceğine inanmıyordu. Bu ülkelerdeki savaşım- ların esin kaynağı olan Hindistan'da Nehru, Endonezya'da Sukarno, Mısır'da Nasır gibi liderlerin tümü, eski sömürgelerin devrimcileriydi; ülkelerinde kurdukları rejimlerin kendi tarzında sosyalist olduğunu iddia ediyorlardı. Hepsi SSCB'ye sempati duyuyordu; ondan ekonomik ve askeri yardım almaya hazırlardı (Hobsbawm, 1996: 414-415). Kalkınma yolunda genellikle SSCB'yi takip ediyorlardı. Ne de olsa, SSCB'nin uyguladığı ve uzunca bir dönem kendi içinde görece bir başarı kaydeden planlı ekonomi modeli, bir yüzü milliyetçi, öteki yüzü sosyalist olan iki yüzlü Janus'tu (Carr, tarihsiz: 31-40). SSCB'nin planlı ekonomi modeli, emperyalizme karşı oldukları için milliyetçi; kapitalizm, düşmanlarının kalkınma yöntemi olduğu için ondan gayri bir yolla kalkınmak isteyen azgelişmiş ülkeler için model olabiliyordu.

Türkiye'de ise durum daha farklıydı. Sosyalist Hareket, 27 Mayıs sonrasında tarihinin en büyük kalkışmalarından birine hazırlanırken, kendini on yıllık DP mirasının yıkıntılarının yarattığı arayış ortamında buldu. DP, iki dünya savaşı arasındaki buhran konjonktürünün kıtlık, yokluk ve tutumluluk devrinin ardından iktidara gelmiş; kalkınma, zenginleşme iştahını körüklemiş; özel girişimciliğin önünü açmış ve böylece modernleşme vaadi etrafında genel bir *pathos* yaratmıştı (Bora, 2005: 491). Türkiye, DP iktidarı döneminde, azgelişmiş ülkelerinin çoğunun tersine bir yol izlemişti. Azgelişmiş ülkeler emperyalizme karşı mücadele yolunu seçmişler ve bağımsızlıklarına kavuşmuşlardı. Türkiye ise, DP döneminde emperyalizme yeniden eklemlenme sürecinde önemli mesafeler kat etmiş, üçüncü dünya ülkelerine sırt çevirmişti (Eroğul, 1998). DP'nin bariz vasıflarından biri, Bora'nın deyişiyle (2005: 494) "ABD meftunluğu" idi. Azgelişmiş ülkelerin çoğu kalkınma yöntemi olarak kapitalist olmayan yolu seçmişler ve ekonomilerini güçlendirmişlerdi. DP ise

emperyalizme eklenerek kapitalist yolu seçmiş, iktidarının sonunda ekonomiyi batağa saptırmıştı (Köymen, 2007: 111). Şöyle de söylenebilir: Az gelişmiş ülkelerin çoğu, kalkınma yarışına, emperyalizme karşı ve kapitalist olmayan yoldan katılırken, Türkiye emperyalizme eklenerek ve kapitalist yoldan katılmıştı. Sonuç, Türkiye'nin dünya çapındaki kalkınma yarışında hayli geride kalmış olmasıydı.

27 Mayıs'ın ardından solun önünde yeni bir dönem açılırken, ekonomiyi iflasa sürüklemiş bir kalkınma yöntemi ortada duruyordu. Beri yandan, Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin çoğunun yöneldiği, denediği ve görece olarak başarılı olduğu kapitalist olmayan kalkınma yolunun başarı karnesi meydandaydı. Öteki geri kalmış ülkeler, emperyalizmi yurtlarından sökmek için kendi içlerinde kenetlenmişken, Türkiye, emperyalizmin iyice yerleştiği bir ülke olmuştu. Bu ikili durum, yani, Türkiye'nin deneyip başarısız olduğu emperyalizme eklenerek kapitalist yoldan kalkınma yolu ile başka az gelişmiş ülkelerin deneyip başarılı olduğu emperyalizmden koparak kapitalist olmayan yoldan kalkınma yolunun ortaya çıkardığı deneysel tablo, sosyalist akıma Türkiye'nin önüne yeni bir alternatif koyma imkânı veriyordu.

Tom Nairn, milliyetçilikle ilgili çok tartışılan özgün çözümlemesinde (1997, 2003) milliyetçiliğin 18'inci yüzyıldan itibaren meydana gelen eşitsiz kalkınmanın (*uneven development*) bir ürünü olduğunu savunur. Nairn'e göre (2003: 322–332), “geri kalmış” ya da “çevre” ülkelerin elitleri, aydınları ülkelerinin az gelişmişliğini aşmak için işleri kendi ellerine alıyor, ülkelerinin kestirme yoldan kalkınabilmesi için militan, sınıflar arası ayrımları aşan milli bir bilinçle milletlerini yabancı güçlere karşı harekete geçiriyorlardı. Bu, milliyetçiliğin oluşumundaki en önemli adımlardan biriydi ve bununla bağlantılı olan antiemperyalizm de eşitsiz kalkınmanın sahici mantığıydı.

Türkiye'deki sosyalist milliyetçilik söyleminin oluşumunda da, kalkınma, kalkınmış ülkeleri yakalama, bunun için emperyalizme karşı milletçe mücadele gerekliliği başlıca izleklerdi. Şimdi, Yön Hareketi'nde, MDD ve TİP'te kalkınma ve emperyalizmden kopma sorunsallarının sosyalist milliyetçilik söyleminin ana izlekleri olarak nasıl kurulduğunu görelim.

Sosyalist Hareket, 27 Mayıs sonrasındaki ilk boy verişisi sırasında geliştirdiği sosyalist milliyetçilik söylemini, Türkiye için geliştirmekte olduğu alternatif yolun iki temelinde dayandırdı. Bu temellerden biri, Türkiye'nin kalkınması, öteki emperyalizme bağımlılığına son verilmesiydi. Bu iki temel birbirine bağlıydı: Türkiye ancak emperyalizmden koparak kalkınabilirdi. Sosyalizm bir “kalkınma yöntemi ya da tekniği,” Türkiye'yi çağdaş uyarlık seviyesine eriştirecek biricik yöntem olarak sunuluyordu. Sözgelimi, “Sosyalizm,” diye yazıyordu Doğan Avcıoğlu, “tek kelimeyle, sosyal adalet

içinde hızlı kalkınma metodudur. Sosyal adalet içinde hızlı kalkınma ise, memleketimizi ...çıkılmazdan kurtaracak tek yoldur. Bunun içindir ki, sosyalizm en büyük milliyetçiliktir” (Avcıoğlu, 1962a). Emperyalizme karşı savaşım ise hem milliyetçiliğin hem de sosyalizmin bir gereği olarak tanımlanıyordu. Sosyalizmin gerçek ya da en büyük milliyetçilik olduğu hükmü de buradan çıkıyordu: Milli bağımsızlık ve milli kalkınma sosyalist bir yönelişle mümkün olacaksa, en büyük milliyetçilik de oydu. Türkiye, emperyalizmden kopup kapitalist olmayan kalkınma yolunu tuttuğunda az gelişmiş ülkeler ligindeki alt sıralarda kalmış yerini üstlere doğru çıkarabilecekti.

Yön dergisi başyazarı Doğan Avcıoğlu, sosyalistlerin Türkiye'nin kalkınması ve bağımsızlığı için mücadele ettikleri için gerçek milliyetçiler olduğunu, söylemlerindeki tüm milliyetçi temalara rağmen, kalkınma ve bağımsızlığı sağlayamayanların ise hakikatte milliyetçi olamayacaklarını durmaksızın vurgulamış, “milliyetçilik bânında, sosyalistlere toz kondurabilecek fazla sayıda babayiğit mevcut olmasa gerektir” diye yazmıştı (Avcıoğlu, 1962c: 3). *Yön* dergisinin bütün yayını Türkiye'nin kalkınma sorunlarına ve emperyalizmle kurduğu ilişkilerin ondan götürdüklerine odaklanmıştı.

Mihri Belli, 27 Mayıs sonrasındaki ilk siyasi yazısında Türkiye'de kurulacak “milli cephe”nin yürüteceği “milli savaş”ın başlıca görevinin kalkınmayı sağlamak ve emperyalizmden bağımsızlaşmak olduğunu dile getirmişti: “Türkiye'nin bütün ilerici, zinde kuvvetlerinin kutsal ödevi ... gerçek bir kalkınmayı ... hedef tutan köklü reformların başarılması için birleşerek gerici cepheye karşı durmaktır. Bu karşı duruş zorunlu olarak antiemperyalist bir mahiyet taşıyacaktır” (Belli, 1962: 2).

Kalkınma ve emperyalizm karşıtlığı, TİP'in sahiplendiği milliyetçi söylemin de temeliydi. Parti, 1964'deki programının ikinci bölümünü “Kalkınma Yolu” başlığı altında sunmuş, Türkiye'nin diğer ülkelerle eşit şartlarda ve bağımsız yaşayabilmesinin ekonomik olarak kalkınmış olmasına bağlı olduğunu vurgulamıştı. Programda, TİP'in kalkınma planı ayrıntılı bir şekilde anlatılmış, kapitalist yolun Türkiye'yi kalkındıramayacağını yalnızca tecrübeyle sabit olmadığı, bilimsel bakımdan da imkânsız olduğu belirtilmişti. TİP'in Türkiye için önerdiği kalkınma yolu, emekten yana ve kapitalist olmayan kalkınma yoluydu (Türkiye İşçi Partisi, 1964: 61-66). TİP Programı'nda, milliyetçilik yabancı boyunduruğuna ve sömürgeciliğe karşılık olarak tarif edilmiş; Türkiye'nin çağdaş uygarlığa erişmesinin yolunun sömürgelelikten kurtulmaya bağlı olduğu ısrarla vurgulanmıştı (Türkiye İşçi Partisi, 1964: 79-80). Parti, kendini kitlelere anlatırken de, “TİP, Türkiye'nin ancak gene Türkiye'deki emekçi halk tarafından ve onlar tarafından kalkındırılacağına inanan gerçek milliyetçi bir partidir” diyordu (Türkiye İşçi Partisi, 1965: 13).

Ana temalarını kalkınma ve antiemperyalizm üzerinden kuran sosyalist milliyetçilik söyleminin kendisini meşrulaştırması, kitleselleştirmesi ve kitle mobilizasyonunu artırması için, başka devrimci milliyetçiliklerde görüldüğü gibi kendine uzak olmayan geçmişten gelenekler “icat etmesi” gerekiyordu. Eric Hobsbawm, devrimci hareketlerin kendilerini halk geçmişine, devrim geleneklerine, kendi kahraman ve şehitlerine referansla destekleyebilmek için “gelenğin icadı”na başvurduklarını belirtir. Hobsbawm, buradaki amacın eylemlerin meşrulaşması ve grup birliğinin sıkılaştırılması olduğunu vurgular (1993: 12-13). Türkiye’deki sosyalist milliyetçilik söylemi de kendisine gelenekler icat etmekten geri durmadı. Milliyetçiliğin ve bununla sıkı bir şekilde lehimlenmiş antiemperyalizmin geçmişteki temsilcileri, sembolleri ve belgeleri sosyalist milliyetçilik söyleminin sırtını yasladığı gelenekler olarak icat edildiler ve kural olarak sol ile sosyalizm ile ilişkilendirildiler. Bunu bazı örneklerle göstermek gerekecek.

Sosyalist milliyetçilik söylemi, Osmanlı-Türk tarihinde vatanseverliğin, milliyetçiliğin öne çıkmış, hatıraları toplum hatırında yer etmiş simalarının aynı zamanda sosyalizme, sol düşünceye, o zamanki yaygın bir kullanımıyla ‘toplumculuğa’ meyyal kişiler olduğunu işledi. Sözelimi *Yön* dergisi, Namık Kemal’i, Ziya Gökalp’i, Jön Türk milliyetçilerini “Sosyalist Osmanlılar” olarak tanıttı. Bu “icat” şu şekilde savunuldu: Namık Kemal, Paris yıllarında 1876’da Sosyalist Parti’den milletvekili adaylığı olan Emile Acolas’yı kendisine hoca olarak seçmişti; Ziya Gökalp “toplumcu düşünceyi savunmuş”tu; Jön Türk milliyetçileri *Türk Yurdu* dergilerinin sayfalarını Marksist kuramcı Parvus’a (Aleksandr Helphand) açmışlardı (*Yön*, 1962: 12). Milli Kurtuluş Savaşı’nı başlatan ilk bombanın İzmir’de bir sosyalist tarafından atıldığına ilişkin bir “icat” *Yön* dergisinde kapak yapıldı. Bu kapak, Samim Kocagöz’ün bir yazısından çıkarılmıştı. Kocagöz, Gazeteci Hasan Tahsin Recep Bey’in Mart 1919’da *Hukuk-u Beşer* dergisinde alt tabakalarda yer alan fakirlere sempati ve merhametle yaklaşan bir yazısından yola çıkarak onun sosyalist sayılabileceğini ima etmişti (Kocagöz, 1963). *Yön* dergisi de bu imayı bir hakikat olarak yansıtmış, böylece milli kurtuluş uğruna can veren ilk kahramanın sosyalist olduğu için milliyetçi, milliyetçi olduğu için sosyalist olduğu vurgulanmıştı. Milli Kurtuluş Savaşı’nın önderi ve ulus devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün, değişik zamanlarda söylediği emeği, emperyalizm ve kapitalizm karşıtlığını vurgulayan sözlerinin “Atatürk ve Emek”, “Emperyalizme ve Kapitalizme Karşı Atatürk” gibi başlıklarla *Yön* dergisinin çeşitli sayılarında durmaksızın boy göstermesi ve aynı sözlerin Türkiye İşçi Partisi Programı’nın başına yerleştirilmesi; emekten yana, emperyalizme ve kapitalizme karşı Mustafa Kemal Paşa’yı imgeleyen kalpaklı Mustafa Kemal fotoğrafının ilk kez *Yön* dergisinin 47’inci sayısında kapaktan yayımlanmasının ardından

okuyucularına armağan olarak dağıtılması ve aynı fotoğrafın TİP'in ilçe binalarını süslemeye başlaması, milliyetçi ve solcu Mustafa Kemal imgesinin "icadı" idi. Geçmişteki milliyetçi kahramanların birer solcu olarak sosyalist milliyetçilik söyleminin örgütlediği antiemperyalist mücadelenin sembolleri olarak tarihin içinden çekilip çıkarılmalarının örneklerin yanı sıra, sosyalist ya da komünist olarak nam salmış büyük bir ismin, komünist şair Nâzım Hikmet'in, milliyetçi ve Türk kimliğiyle bu mücadelenin sembollerinden biri olarak "icadı" da bu konudaki değişik bir örnekti. Daha önce, şiirlerinin okunması, yayılması ve yayınlanması bir suçmuş gibi algılanan Nâzım, ilk kez *Yön* dergisinde yayımlanan *Milli Kurtuluş Savaşı Destanı* adlı şiiriyle, sosyalist milliyetçilik söyleminin bir ögesi olarak saflardaki yerini almıştı.

Sosyalist milliyetçilik söyleminin, kahramanlarını, sembollerini, şehitlerini çok uzak olmayan bir geçmişten, Milli Kurtuluş Savaşı'nın önderleri ve öncülerini arasından devşirmesi, icat etmesi ile örgütlemek istediği mücadeleyi "İkinci Milli Kurtuluş Savaşı" olarak adlandırması arasında yakın bir bağ vardı. Hem TİP, hem Yön-Devrim Hareketi ve hem de Mihri Belli'nin lideri olduğu MDD, önderlik ettikleri devrimci mücadeleyi "İkinci Milli Kurtuluş Savaşı" olarak adlandırmışlardı. Bu tanımlamanın mantığı şöyleydi: Birinci Milli Kurtuluş Savaşı, siyasi bağımsızlığı sağlama, demokratik dönüşümler için gerekli ilk adımları atma gibi önemli işleri başarmıştı. Buna karşılık, hedef olarak konmuş olsa bile, iktisadi bağımsızlığı ve kalkınmayı sağlayamamış, feodalizmi tasfiye edememişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra ise, Milli Kurtuluş Savaşı'nın kazanımlarından geriye doğru gidilmiş, siyasi bağımsızlıktan ciddi tavizler verilmişti. İkinci Milli Kurtuluş Savaşı, birincisinin başlattığı ama yarım bıraktığı ve başaramadığı işleri tamamlamak zorunda olduğu gibi, onu sonuna kadar, yani sosyalizmin eşğine kadar götürecekti. Sosyalizmin yolu, bu ikinci savaşın kazanılmasından geçiyordu. Milli kurtuluş ancak böyle sağlanabilecekti. Bu temaya hem TİP hem de MDD kuramcılarının birçok metninde rastlanabiliyordu (Aybar, 1967, 1968: 402-403; Avcıoğlu, 1962d; *Aydınlık Sosyalist Dergi*, 1968: 19-24; Kıvılcımlı, 2007).

3. AYRILIKLAR: TARİH, SINIF VE MİLLET

Yön Hareketi, MDD ve TİP, milliyetçi hareketlerin kendilerine yönelttikleri gayri millilik iddiasını boşa çıkarmak ve sosyalizme meşruluk kazandırmak için milliyetçilikle pozitif ilişki kurmak bakımından ortaklıklar. Aralarında, sosyalistlerin bu ülkenin insanları olduğuna, bu milletin çoğunluğu için mücadele ettiklerine ve bu anlamda milliyetçi olduklarına ilişkin samimiyet konusunda da bir paylaşıklık vardı. Milliyetçiliği sosyalist bir tondan yeniden anlamlandırırken sahici milliyetçiliğin ülkeyi emperyalizmden kurtarmak ve

kalkındırmakla eş anlamlı olacağına ilişkin vurgularında da benzerlik olduğu söylenebilir.

Bu ortak yanlara karşılık, Yön Hareketi ve MDD ile TİP arasında gerek antiemperyalizm, gerek kalkınma kavrayışları ve gerekse de bu kavrayışlara yön veren kuramsal ve tarihsel perspektifler arasında köklü farklar vardı. Bu farklar nedeniyle Yön Hareketi ve MDD sosyalist milliyetçiliği söylemlerinin merkezi haline getirdiler. TİP'in sosyalizm ile milliyetçilik arasında pozitif bir ilişki kurma girişimi ise, sosyalizme meşruiyet kazandırma çabalarının bir veçhesi olmakla sınırlı kaldı ve hiçbir zaman söyleminin merkezi olmadı. TİP'in başından beri sosyalizmi işçi sınıfının dünya görüşü, hareketi ve kendi kollarıyla gerçekleştireceği bir toplum düzeni olarak görmesi ve süreç içinde bu vurgusunu durmaksızın güçlendirmesi, onu, sosyalist milliyetçilik söyleminden gitgide uzaklaştırdı ve sınıf perspektifli bir sosyalizm savunuculuğunun başlıca akımı haline getirdi.

Yön Hareketi ve MDD ile TİP'in milliyetçilikle kurduğu ilişkideki farklılığın temelinde iki farklı tarih kavrayışı yatıyordu. Yön Hareketi ve MDD kuramcılarının fikirlerine yön veren, doğrusal tarih kavrayışıydı. TİP ise tarihi doğrusal bir gelişme çizgisi olarak kavramıyordu. İkinci fark, emperyalizm kavrayışıydı. Yön Hareketi ve MDD emperyalizmi dışsal bir olgu olarak görüyordu; TİP ise, içsel. Üçüncü fark, kalkınma sorununa yaklaşımla ilgiliydi. Yön Hareketi ve MDD, kalkınmayı milli sanayinin kuruluşunun, kapitalizme özgü sınıfların ortaya çıkışının, sosyalizmin zeminini hazırlamanın bir yolu olarak görüyorlardı; onu antikapitalist bir perspektifle kavramıyorlar, milli burjuvazi de dahil tüm yerli sınıfların bir işi olarak kurguluyorlardı. TİP'in kalkınma kavrayışı ise emekçi sınıfların doğrudan yürüttükleri kapitalizmi aşma hedefine dayanıyordu.

Birinci farkın üzerinde duralım; yani tarih kavrayışının. Doğrusal tarih kavrayışına göre, tarihin önceden belirlenmiş bir akışı, geçilmesi gereken zorunlu evreleri vardı. Her toplum, bu evreleri merdivenin basamaklarından çıkar gibi birer birer geçmeliydi. Herhangi bir toplum feodalizm aşamasını geçmeden kapitalistleşemez, sosyalizmin koşullarını olgunlaştıracak kadar kapitalistleşmeden de bir sonraki toplum tipi olan sosyalizme varamazdı. Bu kavrayış, 1920'ler ve 1940'larda Komintern'in resmi görüşlerine yön vermişti. Komintern'in az gelişmiş ülkelerin sosyalistlerine aşamalı bir devrim modeli telkin etmesinin esprisi de bu kavrayışta yatıyordu. Az gelişmiş ülkeler, kapitalist olmadıkları için az gelişmiştiler. Bunlar, toprak sahipleri ve tüccar sınıfının yönettiği feodal ülkelerdi. Emperyalistlerle ittifak yapan feodal yönetici sınıflar ve işbirlikçi burjuvazi, bu ülkelerde modern piyasa ekonomisinin ortaya çıkmasını, dolayısıyla uluslaşmayı ve kapitalistleşmeyi engelliyordu. Bu durumda, az gelişmiş ülkeler sosyalizmin önkoşullarından

mahrum kalıyorlardı. Öyleyse, bu ülkelerde, kapitalizme geçişi hızlandırmak için önce feodalizme ve emperyalizme karşı mücadele edilmeliydi. Sosyalizmin önkoşullarını oluşturacak olan milli bir devrimin ardından, kapitalizm karşıtı bir devrim örgütlenmeliydi. Bu senaryoya göre, işçiler, köylüler ve öteki tüm alt sınıflar emperyalistler ve onların müttefiklerine karşı milli burjuvaziyle taktik ittifak oluşturacaklardı. İşçiler ve köylüler, feodal ve işbirlikçi sınıflar devriliş, emperyalizmden koptuktan sonra eski müttefiklerini bırakıp sosyalizm için mücadele edeceklerdi (Dore, 2006).

Az gelişmiş ülkeler için öngörülen aşamalı devrim şemasının birinci evresinde sınıfsal vurgulardan ziyade ulusal vurguların önde olması, işin tabiatı gereği idi. Çünkü söz konusu olan antikapitalist bir sosyalist devrim değil, kapitalistleşmeyi hızlandıracak olan milli ve demokratik bir devrimdi. Milli demokratik devrim, feodaller ile emperyalizmin işbirlikçisi olan ve sayıca küçük bir azınlığı oluşturan sınıfların dışında kalan tüm milletin devrimi olacaktı. Böyle bir devrim döneminde sınıfsal vurguların cephe dağıtıcı ya da daraltıcı bir etkisi olacağı düşünülüyordu. Calhaoun'un dikkati çektiği gibi, milliyetçi söylem, sınıf farklarını bastırır; kitlesel katımlılara ve tüm sınıfları kesen bir birliğe vurgu yapar (2007: 154). O yüzden işçi sınıfı ve sosyalizm, MDD kuramcılarının söyleminde zamanı gelince söylenmesi gereken sözler olarak kalıyor, onların öne çıkarılacağı zamanın sabırla beklenilmesi isteniyordu. Zamansız bir işçi sınıfı ve sosyalizm vurgusu, milli demokratik devrim aşamasındaki taktik ittifakları, kurulacak milli cepheyi bozacak zararlı bir söylem olarak gösteriliyordu. Sözelimi, Mihri Belli, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde devrimci gençlere verdiği bir konferansta, onlara "sosyalizmin lafını çok etmeyelim" diyordu (Belli, 1970a: 121). Doğan Avcıoğlu, söylemindeki sınıf ve sosyalizm vurguları nedeniyle TİP'i "bölücülükle" suçlayabiliyordu (1966a).

Doğrusal tarih kavrayışının bir sonucu olan aşamalı devrim mantığı, sosyalizmi ancak milletleşmiş; yani kalkınmış, sanayileşmiş, feodalizmden kurtulmuş, modernleşmiş ülkelerde gerçekleştirilmesi mümkün olan bir düzen olarak görüyordu. Şöyle de söylenebilir: Bir toplum önce milletleşir; yani kapitalistleşir, sanayileşir, modernleşir ve bağımsızlaşır; bunları başardıktan sonra da sosyalizmin kuruluşuna hazır hale gelebilirdi. O nedenle sosyalist olmak, tarihin önceden belirlenmiş akışına uygun adımlarla yürümekmiş olarak kavranıyordu. Henüz milletleşmemiş, kalkınmamış, emperyalizmin sömürsünden kurtulmamış bir ülkede sosyalist bir stratejiyi gündeme getirmek, tarihe karşı gelmek ya da ona meydan okumak olarak değerlendiriliyordu. Mihri Belli'nin "...millicilik bayrağını olanca gücüyle yüksek tutmak, emekçilerin gerçek çıkarlarını temsil etmek durumunda olan sosyalistlerin tarihî görevi olmuştur" deyişinin geri planında, işte bu mantık yatıyordu (Belli, 1970a: 290).

Gerek MDD gerekse de Yön Hareketi bakımından milliyetçilik; sosyalizme inanmış kişilerin tarihin zorunlu bir uğrağında sonul hedefin şartlarını oluşturacak işleri sahiplenmesi anlamını taşıyordu. Milletleşme, kalkınma ve bağımsızlık (antiemperyalizm) bu bakımdan birbiriyle eklenmiş, sosyalizmden önce, onun kuruluşu için gerekli olan işlerdi. Sosyalizm ise ancak bunlar başarıldıktan sonra gündeme gelebilecek olan bir sonraki tarihsel dönemin işiydi. Aşamalı devrim kuramcıları işte bu yüzden milliyetçi, kalkınmacı ve antiemperyalisttiler.

Şimdi, aşamalı devrim kuramcılarının fikriyatında milliyetçiliğin, kalkınmacılığın ve antiemperyalizmin anlamlarını ve birbirine eklenmiş biçimlerini görelim.

Mihri Belli, bir yazısında, “sosyalizm ... ancak ... uluslaşmış bir toplumda kurulabilir” demiş ve eklemiştir: “...bu çağın devrimci görevi, Türkiye toplumunun tam uluslaşmasını, bütün engelleri yıkarak gerçekleştirmektir” (Belli, 1970a: 290, 292). Bu tümcenin ima ettiği anlam yeterince açıktır: Uluslaşma, sosyalizmin ön şartıdır. Bu anlam, kritik bir soruyu da çağırır: “Tam uluslaşma” nedir? Gerek Mihri Belli’nin gerekse de Doğan Avcıoğlu’nun elinden çıkan metinlerin izleri sürüldüğünde “tam uluslaşma” ya da “milletleşme”nin dört anlamı olduğu anlaşılır. Birinci anlam, milletleşmenin önündeki temel engellerden biri olan feodalizmin iktisadi, kültürel ve ideolojik etkilerine son verilmesidir. Demokratik dönüşümlerin sağlanmasıyla yurttaşların liberal haklara kavuşturulup özgürleşmeleri, milletleşmenin ikinci anlamıdır. Milli egemenliğin kullanımını ve milli bir ekonominin gelişmesini engelleyen emperyalizmden bağımsızlaşmak, milletleşmenin üçüncü anlamıdır. Nihayet, düşük gelirli ilkel bir tarım uygarlığından gelir seviyesi yüksek ileri bir sanayi uygarlığına geçmek, yani kalkınmak, milletleşmenin dördüncü anlamıdır (Avcıoğlu, 1962b, 1964, 1965c; Belli, 1970a: 230-231, 284; 1970b: 358-359).

Toplumun milletleşmesi için gerekli olan bu dört adım; feodalizmin tasfiyesi, demokratik dönüşümlerin gerçekleştirilmesi, emperyalizmden kopma ve kalkınma, aşamalı devrim kuramcıları tarafından öngörülen devrimin ilk aşamasının programının, yapılacak işlerinin çerçevesini çizer. Bu program milletleşmeyi sağlayacağı, yani, feodalizmi ve emperyalizmi tasfiye edeceği, demokrasiyi getireceği için milli ve demokratik idi; ancak milli güçlerin bir devrimiyle uygulamaya konulabilirdi: Milli demokratik devrim.

MDD kuramcılarının sosyalist milliyetçilik söyleminde, antiemperyalizm başat vurguydu. Çünkü onların görüşüne göre, millete dışsal olan bir güç, dayatmalarıyla milletin ilerlemesine, kalkınmasına mani oluyordu. Millet, önce kendisini dışarıdan saran bu zincirden ve onun içerideki halkalarından, yani işbirlikçilerden kurtulmalıydı ki, gelişiminin yollarını açabilirdi. Doğan

Avcıoğlu'nun "... emperyalizmle olan bağıllık ilişkileri koparılarak ekonomik ve politik bağımsızlık gerçekleştirilmedikçe ve onun içindeki tabii müttefikleri olan statükodan yana çevreler zararsız hâle getirilmedikçe, Türkiye'de ciddi hiçbir şey yapılamaz" sözleri bu bakımdan anlam kazanır (1965a). Avcıoğlu'nun antiemperyalist mücadeleyi "işçisi, köylüsü, aydını, gençliği, esnafı ve millî sanayicisi ile birlikte, milletçe yürütülen millî bir mücadele" olarak tanımlaması (Avcıoğlu, 1966b) bu bakımdan kayda değerdir. Bu yaklaşımda temel çelişki, emperyalizm ile millet arasında kurulduğu için, milliyetçi, milli mücadeleciler söylem merkeze yerleştirilir. Böylece, milliyetçi olunmadan sosyalist olunamayacağı, milli mücadele kazanılmadan sınıf mücadelesinin başlayamayacağı, emperyalizm yenilmeden onun yüzünden gelişmemiş kapitalizme karşı bayrak açılmayacağı vurgulanır. Benzer vurgular, Mihri Belli tarafından da durmaksızın tekrarlanır. Ona göre de, yapılacak birinci iş bütün milli sınıfları emperyalizm karşısında bir cephe halinde birleştirmek ve galip kılmaktır. Emperyalizme karşı mücadelede milli cephe içinde yer alan sosyalistler, antikapitalist mücadeleyi başlatmak için önce milli demokratik bir devrimle onun gelişmesini bekleyecekler ve sırası gelince sınıf mücadelesini körükleyeceklerdir (Belli, 1970a; 10970b).

TİP, süreç içinde benimsediği tarih görüşü, emperyalizm kavrayışı ve kalkınma sorunsalına yaklaşımında sosyalist milliyetçilik söyleminin MDD tarafındaki savunucularından radikal bir şekilde ayrılmış, böylece aslında sosyalist milliyetçilik söylemiyle mesafe kazanarak işçi sınıfı sosyalizminin fraksiyonu haline gelmişti.

TİP kuramcılarının savunduğu tarih görüşünde tarihin zorunlu aşamaları, tarihsel akışın önceden belirlenmiş bir akışı yoktu. Azgelişmiş ülkeler, dünya kapitalist sistemi içinde gelişmiş ülkelerin geçtikleri aşamaları aynen takip etmek zorunda değillerdi. Yani önce gelişmiş ülkelerin baskısından kurtulmak, bağımsızlaşmak, sonra kapitalizme özgü üretici güçlerini geliştirmek ve bu basamakları çıktuktan sonra sosyalizme ulaşmak zorunda değillerdi. Azgelişmişlik, dünya kapitalist sisteminin eşitsiz ve bileşik gelişmesi nedeniyle geride kalmış ülkelere sıçramalı bir gelişme imkânı veriyor, kapitalizmi atlayarak sosyalizme ulaşmalarını mümkün kılıyordu. Bu yaklaşım, TİP'in en önemli kuramcılarının birisi olan Behice Boran tarafından savunulmuştu (Boran, 1963; 1970: 139). Böylesi bir tarih kavrayışı, TİP'in aşamalı devrim fikrini reddetmesini beraberinde getirdi. Önce asker ve sivil aydınların öncülük ettiği milli cephenin gerçekleştireceği bir devrimle emperyalizmden kopma, sonra milli burjuvaziyle ittifak halinde kapitalizmi geliştirme, kapitalizme özgü sınıfların oluşumu tamamlanınca da işçi sınıfının öncülüğündeki antikapitalist devrimle sosyalizmi kurma şeması, sahip olduğu tarih görüşünün belirleyici etkisiyle TİP tarafından reddedildi.

TİP açısından, emperyalizme karşı mücadele kapitalizme karşı mücadeleden ayrı kavranmadı. Çünkü az gelişmiş ülkelerin ve tabii Türkiye'nin emperyalizme bağımlılığı dışsal bir olay olarak değil, içte derin kökleri olan bir sistem sorunuydu. TİP Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, bu konuya sayısız kere dikkati çekti. Örneğin, bir konuşmasında “Meselenin önce milli kurtuluş, sonra sosyalizm şeklinde konması temelden yanlıştır” diyordu (Aybar, 1968: 463). Bir başka konuşmasında ise, milli kurtuluş savaşının zaferinin ancak kapitalizmin tasfiyesi ile mümkün olabileceğini vurguluyordu. Çünkü ona göre, milli kurtuluş ile sosyalizm “madalyonun iki yüzü” idi (Aybar, 1968: 465).

Tarihi doğrusal bir çizgi olarak kavramayan, emperyalizm ile kapitalizme karşı mücadeleyi farklı tarihsel dönemlerin mücadeleleri olarak değil, bir ve aynı mücadele olarak gören TİP'in kalkınma perspektifi de kapitalizmi geliştirmeyi değil, aşmayı hedefleyen bir perspektifti. Sosyalist milliyetçilik söyleminin Yön Hareketi ve MDD kanadı tarafından oluşturulmuş biçiminden farklı olarak TİP'in süreç içinde ulaştığı kalkınma anlayışı yerli ve yabancı sermaye egemenliğine tümden son veren, antikapitalist bir kalkınma anlayışıydı (Boran, 1970: 256).

Az gelişmiş bir ülke olarak Türkiye'nin kapitalizmi atlayarak sosyalizmi inşa edebileceğine, bunun için emperyalizmin ve kapitalizmin egemenliğine eşzamanlı olarak son vermesi gerektiğine, kalkınmanın ancak kapitalizmin aşılmasıyla mümkün olabileceğine ilişkin tezleri, TİP'i işçi sınıfı öncülüğündeki emekçi sınıfların antiemperyalist ve antikapitalist bir ittifakıyla gerçekleştirecek sosyalist devrim tezine ulaştırmıştı (*Emek*, 1970).

SONUÇ

Sosyalist milliyetçilik söylemi, 1960'lı yılların soldaki üç ana akımının, Yön-Devrim Hareketi, MDD ve TİP'in önceleri ana temalarında ortaklaştığı, birlikte kurduğu bir söylemdi. Solun meşruiyet arayışlarının, samimi inanışlarının bir ürünüydü. Hitler'in yenilgisinin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üçüncü dünyada emperyalizme karşı bağımsızlık savaşlarının yükselişinin, iktisadi kalkınmanın yarış haline gelişinin ardından sosyalizm ile milliyetçilik arasında yeniden kurulan olumlu ilişki ikliminde boy verdi. Dünya kapitalizminin eşitsiz gelişmesinin bir sonucu olarak geri kalmış Türkiye'yi ilerletmek, kalkındırmak, ülkeyi emperyalizmin sömürsünden kurtarıp bağımsızlaştırmak, sosyalist milliyetçilik söyleminin başlıca hedefiydi.

Bütün bu ortak yanlarına karşılık, sosyalist milliyetçilik söylemi siyasal mücadeleler içinde çatallandı ve ikiye ayrıldı. Bir tarafta, Yön-Devrim Hareketi ile MDD yer aldı. Bu kol, sosyalizmi, milliyetçi mücadelenin, yani emperyalizmden kopmanın, feodalizmi tasfiye etmenin, burjuva demokrasisinin

tesisinin ve ulusal bir kapitalizmin gelişiminin sonrasına erteliyordu. Bu hedefler gerçekleşene kadar sınıfsal ayrımların öne çıkarılmaması gerekiyordu; asker ve sivil aydınların öncülük edeceği tüm milli sınıflardan oluşmuş bir cephe, tıpkı Milli Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi ortakça hareket edecekti. Ne gibi özelliklere sahip bulunduğu ve kim olduğu hiçbir zaman açıklanmamış milli burjuvazi de bu cephenin bir elemanı olarak tasarlanmıştı. Fabrikaları tütürecek olan, böylece işçi sınıfının oluşumunu mümkün kılacak bir sınıf gözüyle bakılıyordu milli burjuvaziye. Sosyalist milliyetçilik söyleminin bu değişkesi, sermayeye, yalnızca emperyalizmle işbirliği yaptığı sürece karşı çıkıyordu; sınıf sömürsünün öznesi olduğu için değil. Antikapitalist olmayan bir antiemperyalizm perspektifiyle hareket eden sosyalist milliyetçilik söyleminin bu değişkesi, Frantz Fanon'un üçüncü dünya ülkelerinin aydınları için söylediği "entelektüeller için en acil görev uluslarını inşa etmektir" (Fanon, 1968: 247) çağrısına uygundu. Sosyalizm, bu sosyalist milliyetçilik söyleminin son hedefiydi; ilk hedefi ise ulusu inşa etmektir.

Sosyalist milliyetçilik söyleminin diğer yanında TİP vardı. TİP, Türkiye'nin emperyalizmden kopmasının, feodalizmi tasfiye etmesinin, sınıf eksenli bir demokrasiyi tesis ve kapitalizmi tasfiye etmesinin farklı tarihsel dönemlerin işi olduğunu düşünmüyordu. Milli kurtuluşun ancak işçi sınıfı önderliğinde gerçekleştirilebilecek sosyalist bir devrimle mümkün olabileceğini savunuyordu. Sermayeye sadece işbirlikçilik yaptığı için değil, sınıf sömürsünün öznesi olduğu için karşı çıkıyordu. Antikapitalist olmayan bir antiemperyalizmin başarılı olamayacağını, kalkınma hedefinin ancak kapitalizmin aşılmasıyla gerçekleşebileceğini ileri sürüyordu. TİP'in geliştirdiği sosyalist milliyetçilik söylemi Marx ve Engels'in, işçi sınıfının, "önce siyasi hakimiyeti ele geçirmek, ulusal sınıf durumuna yükselmek, kendisini ulus olarak kurmak" (Marx/Engels, 2008: 38) çağrısına uygundu. TİP'in sosyalist milliyetçilik söylemi bakımından işçi sınıfının kendisini ulus olarak inşa etmesi ve sosyalizmi kurması bir ve aynı şeydi.

Kaynakça

- AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (1990), "Aşırı Milliyetçi Sağ," SCHICK, Irvin Cemil/TONAK, Ertuğrul Ahmet (eds.), *Geçiş Sürecinde Türkiye* (İstanbul: Belge): 189-236.
- AHMAD, Feroz/AHMAD, Bedia Turgay (1976), *Türkiye'de Çok Partili Politikamın Açıklamalı Kronolojisi: 1945-1971* (Ankara: Bilgi).
- ANDERSON, Benedict (1992), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London: Verso).
- ATILGAN, Gökhan (2007), *Behice Boran: Öğretim Üyesi, Siyasetçi ve Kuramcı* (İstanbul: Yordam).
- ATSIZ, Nihal (1940), "İçimizdeki Şeytanlar," <http://www.turkcu.net/anasayfa.htm>: 23 Haziran 2006.
- AVCIOĞLU, Doğan (1962a), "Yapıcı Milliyetçilik," *Yön*, 4: 3.

- AVCIOĞLU, Doğan (1962b), "Kalkınma Programı II: A'dan Z'ye Kadar Reform," *Yön*, 13: 8.
- AVCIOĞLU, Doğan (1962c), "Sosyalizm Anlayışımız," *Yön*, 36: 3.
- AVCIOĞLU, Doğan (1962d), "Milliyetçilere Sesleniş," *Yön*, 78: 3.
- AVCIOĞLU, Doğan (1964), "Kalkınma Çağı," *Yön*, 81: 3.
- AVCIOĞLU, Doğan (1965a), "Muhalefet, Asıl Şimdi Başlıyor...", *Yön*, 99: 3.
- AVCIOĞLU, Doğan (1965b), "Türk Milliyetçilerine Sesleniş," *Yön*, 110: 8-9.
- AVCIOĞLU, Doğan (1965c), "Az gelişmiş Ülkelerde Antiemperyalist Mücadele: Halkçı, Devletçi, Devrimci ve Milliyetçi Kalkınma Yolu," *Yön*, 111: 8/9.
- AVCIOĞLU, Doğan (1966a) "TİP'e Dair," *Yön*, 168: 3.
- AVCIOĞLU, Doğan (1966b), "Sınıf Mücadelesi, Sosyalizm ve Milliyetçilik," *Yön*, 182: 3.
- AYBAR, Mehmet Ali (1967) "Atatürk'ün 29. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın Yayınladığı Mesaj," *TİP Haberleri*, 1: 4.
- AYBAR, Mehmet Ali (1968), *Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm: Seçme Yazılar 1945-1967* (İstanbul: Gerçek).
- AYBAR, Mehmet Ali (2002), *Marksizm ve Sosyalizm Üzerine Düşünceler*, ÖZMAN, Aylin (Yay. Haz.). (İstanbul: İletişim).
- AYDINLIK SOSYALİST DERGİ (1968) "Dünya, Türkiye ve Devrimci Mücadele," *Aydınlık Sosyalist Dergi*, 1: 1-31.
- BELLİ, Mihri [Mehmet Doğu] (1962), "Sosyalizm Tartışmaları," *Yön*, 48: 2.
- BELLİ, Mihri (1970a), *Yazılar* (Ankara: Sol).
- BELLİ, Mihri (1970b), "Devrimci Milliyetçilik ile Proleter Enternasyonalizmi Birbirini Tamamlar," *Aydınlık Sosyalist Dergi*, 23: 357-371.
- BORA, Tanıl (1998), *Türk Sağının Üç Hâli: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık* (İstanbul: Birikim).
- BORA, Tanıl (2005), "Celal Bayar," YILMAZ, Murat (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Liberalizm, C. 7* (İstanbul: İletişim): 482-507.
- BORAN, Behice (1963), "Kestirme Yol Yoktur," *Sosyal Adalet*, 11: 3.
- BORAN, Behice (1970), *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* (İstanbul: Tekin).
- CALHOUN, Craig (1997), *Milliyetçilik* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları) (Çev.: Bilgen Sütçüoğlu).
- CARR, E. H. (tarihsiz), *Milliyetçilik ve Sonrası* (İstanbul: İletişim) (Çev.: Osman Akınhay).
- ÇETİNSAYA, Gökhan (2004), "İslamcılıktaki Milliyetçilik," AKTAY, Yasin (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: İslâmcılık, C. 6* (İstanbul: İletişim): 420-451.
- DARENDELİOĞLU, İlhan (1977), *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri* (İstanbul: Toker).
- DARENDELİOĞLU, İlhan (1979), *Türkiye'de Komünist Hareketleri* (İstanbul: Toker).
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın).
- DORE, Elizabeth (2006), "Üçüncü Dünya Kapitalizmini Anlamak," SAAD-FILHO, Alfredo (ed.), *Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş* (İstanbul: Yordam): 200-213.
- DURAN, Burhanettin (2004), "Cumhuriyet Dönemi İslamcılığı: İdeolojik Konumları, Dönüşümü ve Evreleri," AKTAY, Yasin (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: İslâmcılık, C. 6* (İstanbul: İletişim): 129-156.
- EMEK (1970), "Türkiye İşçi Partisi IV. Büyük Kongre Kararları," *Emek*, 7: 1-15.
- EROĞUL, Cem (1990), "Çok Partili Düzenin Kuruluşu," SCHICK, Irvin Cemil/TONAK, Ertuğrul Ahmet (eds.), *Geçiş Sürecinde Türkiye* (İstanbul: Belge): 112-158.
- EROĞUL, Cem (1998), *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi* (Ankara: İmge).
- EROĞUL, Cem (2000), *Anatüzeve Giriş (Anayasa Hukukuna Giriş)* (Ankara: İmaj).

- FANON, Frantz (1968), *The Wretched of the Earth* (New York: Grove Press).
- GÖKSU, Saime/ TIMMS, Edward (2001), *Romantik Komünist: Nâzım Hikmet'in Yaşamı ve Eseri* (İstanbul: Doğan Kitap).
- HOBBSAWM, Eric J. (1993), *Nations and Nationalism, since 1780: Programme, Myth, Reality* (Cambridge: Cambridge University Press).
- HOBBSAWM, Eric (1993b), "Introduction: Inventing Traditions", HOBBSAWM, Eric/RANGER, Terence (eds.), *The Invention of Tradition* (Cambridge: Cambridge University Press): 1-14.
- HOBBSAWM, Eric J. (1996), *Kısa Yirminci Yüzyıl 1914-1991: Aşırılıklar Çağı* (İstanbul: Sarmal) (Çev.: Yavuz Alagon).
- LIAKOS, Antonis (2008), *Dünyayı Değiştirmek İsteyenler Ulusu Nasıl Tasavvur Ettiler?* (İstanbul: İletişim) (Çev.: Merih Erol).
- KEMAL, Yaşar (1967), "Sosyalizm ve Milliyetçilik," *Ant*, 1: 11.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl (1993), *Rapor 7/9* (İstanbul: Büyük Doğu).
- KIVILCIMLI, Hikmet (2007), *Kuvayımilliyeciliğimiz ve İkinci Kuvayımilliyeciliğimiz* (İstanbul: Sosyal İnsan).
- KOCAGÖZ, Samim (1963), "Sömürgeciliğe Atılan İlk Bomba," *Yön*, 74: 8-9.
- KÖYMEN, Oya (2007), *Sermaye Birikirken: Osmanlı, Türkiye, Dünya* (İstanbul: Yordam).
- KÜÇÜK, Yalçın (1987) *Türkiye Üzerine Tezler 2* (İstanbul: Tekin).
- MARX, Karl/ENGELS, Friedrich (2008), *Komünist Manifesto* (İstanbul: Yordam) (Çev.: Nail Satılğan),
- NAIRN, Tom (1997), *Faces of Nationalism: Janus Revisited* (London: Verso).
- NAIRN, Tom (2003), *The Break-up of Britain: Crisis and Neo-nationalism* (Edinburgh: Common Ground).
- SAFA, Peyami (2003), *Nasyonalizm, Sosyalizm, Mistisizm* (İstanbul: Boğaziçi).
- SELÇUK, İlhan (1965), "Milliyetçiliğin Temelleri," *Yön*, 96: 3.
- TAŞKIN, Yüksel (2003), "Muhafazakâr Bir Proje Olarak Türk-İslâm Sentezi," ÇİĞDEM, Ahmet (ed.), *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Muhafazakârlık, C. 5* (İstanbul: İletişim): 381-401.
- TEVETOĞLU, Fethi (1963), *Faşist Yok Komünist Var* (Ankara: Komünizmle Mücadele Yayınları).
- TUNÇAY, Mete (1992), *Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936)* (İstanbul: BDS).
- TUNÇAY, Mete (2000), *Türkiye'de Sol Akımlar-I (1908-1925)* (İstanbul: BDS).
- TURAN, Osman (1948), *Gafletten Uyanalım!.. Üniversitedeki Aşırı Solcu Hocalar Meselesi* (Ankara: Doğuş).
- TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (1964), *Türkiye İşçi Partisi Programı* (İstanbul: Esra).
- TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ (1965), *Türkiye İşçi Partisini Tanıyalım* (İstanbul: Karınca).
- TÜRKKAN, R. Oğuz (1943a), *Solcular ve Kızılılar* (İstanbul: Stad).
- TÜRKKAN, R. Oğuz (1943b), *Kızıl Faaliyet* (İstanbul: Sinan).
- ÜNLÜ, Barış (2002), *Bir Siyasal Düşünür Olarak Mehmet Ali Aybar* (İstanbul: İletişim).
- YALÇIN, Aydın (1977), *Türk Komünizmi Üzerinde Bazı Gözlemler* (Ankara: Ekonomik ve Sosyal Yayınlar).
- YÖN (1962), "Sosyalist Osmanlılar," *Yön*, 7: 12.

